

KONGENS RIDDERSPIL

SOCIALE FUNKTIONER VED CHRISTIAN 4.S KRONING I 1596

■ KASPER STEENFELDT TIPSMARK

Ridderspil er en gammel form for opvisning, der er meget almindelig ved hofferne, og som efter nogles udsagn kan føres helt tilbage til Henrik Fuglefænger. De var afgjort både underholdende og nyttige, så længe tapperhed havde nogen betydning blandt mennesker, og legemlig styrke var en nyttig og beundret egenskab. Men nu til dags, hvor så lidt afgøres af mandighed, og langt det meste af list og forstillelse, og hvor skydevåben sættes over alle andre, må fysisk kraft og militære eksercits'er af den slags nødvendigvis ganske miste deres fordums glans.¹

Således skrev Erasmus Lætus i sin beskrivelse af Christian 4.s dåb i 1577. Dette forhold, at ridderspil blev betragtet som forældet, var ifølge Lætus årsagen til, at Frederik 2. ikke lod sådanne indgå i festlighederne ved sønnens dåb. Man skulle derfor tro, at tiden var løbet fra ringridning, lansedyst og andre ridderspil i Christian 4.s regeringsperiode, men som denne artikel skal påpege, forholdt det sig ganske anderledes.

Christian 4.s kroning i 1596 blev fejret med Nordens hidtil største fest, hvor med den netop myndige konge lagde grunden til sin fyrstelige reputation. Modsat dåbsfesten blev der afholdt en række storslåede ridderspil, hvor kongen udfordrede sine gæster til kappestrid. Disse ridderspil, var helt centrale elementer i den store kroningsbegivenhed, hvor fyrstelige og adelige deltagere fremviste krigerske færdigheder, mens deres konge såvel som ligemænd, ædle fruer og godtfolk så på. På daværende tidspunkt havde den lansebevæbnede adelsrytter fået en anden og måske mindre central rolle på slagmarken end i højmiddelalderen, men paradoksalt nok fortsatte discipliner som dystløb og turnering som faste bestanddele af hoffets festivalkultur frem til sidste halvdel af 1600-tallet.² Dette forhold rejser spørgsmål til de praktiske og færdighedsskærpene dimensioner

1 Tilrettet version af Skovgaard-Petersen og Zeebergs oversættelse af Lætus. Termen *turnering* er udskiftet med det mere retvisende *ridderspil*, da den latinske tekst henviser til *ludorum genus* (*former for spil*), som har med *militēs* (*riddere*) at gøre. Den tyske konge, Henrik Fuglefænger, levede fra 876-936. Lætus: *Christian IVs dåb*, 239.

2 Dette forhold, som refererer til Michael Roberts teori om *den militære revolution*, uddybes og nuanceres i et senere afsnit. Roberts: 'The Military Revolution'; Watanabe-O'Kelly: 'Tournaments and Warfare', 454.

af kongelige ridderspil, men inviterer også til at se nærmere på ridderspillenes andre og bagvedliggende funktioner af mere social karakter.³

Gennem en analyse af de samlede ridderspil ved Christian 4.s kroning undersøges det, hvilke funktioner disse ridderspil havde, og hvordan de fungerede som katalysatorer for social interaktion under kroningsfestlighederne i 1596 og ved hoffet mere generelt. I forlængelse af dette argumenteres der for, at ridderspillene ikke kun bør opfattes som kongelig pragtudfoldelse og elitær underholdning, men at de også må ses i et bredere, sociokulturelt og politisk perspektiv som en særlig scene for magt, ære, køn og sociale relationer ved hoffet.

Christian 4.s regeringsperiode fra 1588-1648 falder sammen med en afgørende fase i europæisk ridderspilkultur, og netop Christian 4.s kroning repræsenterer et nedslag i historien, som særligt tydeligt viser overgangen mellem middelalderens krigsrelaterede turneringer og 1700-tallets mere teaterlignende ridderspil.⁴

RIDDERSPIL

Det, som her kaldes ridderspil, dækker over en række enkeltdiscipliner, der varierede betydeligt mellem sprog og regioner. Dertil kommer, at visse begreber overlappede hinanden og med tiden fik ny betydning.⁵ En begrebsafklaring med særligt fokus på problematiske og svært definerbare termer er derfor fundamental for at behandle ridderspilkulturen ved Christian 4.s kroning med præcision. De fire termer som står mest centralt i det danske kildemateriale er følgende: *ridderspil*, *turnering*, *ringrenden* og *balgrenden*.

Ridderspil bruges som den primære og overordnede samlebetegnelse for de enkelte rytterkonkurrencer, der indgik i kroningsfestlighederne.⁶ Definitionen af dette begreb ekspliciteres i Moths ordbog fra ca. 1700, hvor ridderspil beskrives som en betegnelse for "ring- og hovedrenden og andre dißlige støre herrers lystigheder."⁷ I dag anvendes *ridderturnering* eller bare *turnering*, som den primære betegnelse for ridderspil, men dette forhold kan føre til misforståelser, da *turnering* også var en særskilt disciplin.⁸

Turnering indebar ifølge regelsættet fra kroningen, at to grupper riddere tog opstilling overfor hinanden og udkæmpede et mindre slag, hvor de indlednings-

3 'Funktion' anvendes her som en art modstykke til 'formål', der på statisk vis beskriver noget specifikt og bundet, som kan opnås eller afsluttes, mens 'funktion' betragtes mere dynamisk ved at være konstant igangværende og tilbagevendende.

4 K.S. Nielsen: 'Danska karusellspel', 164.

5 Verwohlt: 'Turneringer og ridderspil', 430.

6 Dallin: *Kroning*. Dette værk og en række af de følgende fra 15- og 1600-tallet er trykt uden sidetal. Der henvises derfor til sidetallet på de online versioner, som er tilgængelige via Det Kongelige Bibliotek og ProQuest-tjenesten *Early European Books*. <https://search-proquest-com.ez.statsbiblioteket.dk:12048/eeb> (1.02.2018-17.10.2019).

7 Moths Ordbog: *Ridderspil*.

8 ODS: *Ridderturnering* og *turnering*.

vis brød lanser, og dernæst trak sværd.⁹ Vinderen eller det vindende hold var det, som holdt stand i længst tid.¹⁰ Denne disciplin havde sine rødder i højmiddelalderens ridderspilskultur, men blev praktiseret helt op i 1600-tallet.¹¹

Ringrenden, eller *ringridning* som vi ville sige i dag, var en af de mere fredelige ridderspilsøvelser, som blev afholdt under kroningen. Målet med denne øvelse var at ride med lanse i hånd og gribe en ophængt ring for derved at opnå point. Disciplinen involverede våbenbrug og intern konkurrence, men udelod voldsomme sammenstød mellem de enkelte deltagere.¹²

Balgrenden, *ballien renden* eller *renden over balken* var til gengæld en anden og mere krigerisk øvelse, som netop involverede sammenstød.¹³ *Baillen* og *balg*, der kommer af det hollandske ord *balie* (*skranke*), refererer til den barriere, som det i middelalderen blev kutyme at adskille dystende riddere med.¹⁴ *Balgrenden* er en tidligere betegnelse for den disciplin, der i dag bedst kendes som dystløb, hvor to riddere, adskilt af en barriere, red mod hinanden med sænkede lanser for at bryde dem eller støde modparten af hesten.

I denne artikel anvendes *ridderspil* som den brede samlebetegnelse, mens *ringrenden*, *balgrenden* og *turnering* henviser til de specifikke discipliner, som var planlagt til at indgå i kongens ridderspil under kroningsfestlighederne i 1596.

OM CHRISTIAN 4.S KRONING OG RIDDERSPIL I NORDEN

Historieskrivningen om Christian 4. strækker sig langt tilbage og udgør en vigtig del af danmarkshistorien, da netop hans tid og virke blev definerende for rigets videre historie såvel som geografiske afgrænsning.¹⁵ I forbindelse med denne forskningstradition er kroningen i 1596 beskrevet flere steder, om end den ikke er behandlet ligeså indgående som andre dele af kongens historie.¹⁶

Der foreligger en god håndfuld biografier om Christian 4., som ganske naturligt kommer omkring kroningen, og i varierende detaljegrad beskriver ridder-

9 Barber and Barker: *Tournaments*, 2.

10 Etymologisk kommer *turnering* af det latinske *tornare*, som betyder *at vende*. Dette relaterer til praksisformen af *turnering*, hvor rytterne vendte og drejede deres heste i cirkulerende bevægelser, mens de skærmede sig eller huggede med sværd. Verwohlt: 'Turneringer og ridderspil', 430.

11 Se Crouch: *Tournament*; Barber and Barker: *Tournaments*.

12 Tipsmark: 'Christian 4.s ringridertrofæ', 6-7.

13 Verwohlt: 'Turneringer og ridderspil', 431.

14 Troels-Lund: *Daligt Liv* 6, 106; ODS: *Balg*².

15 For et overblik over den ældre litteratur om Christian 4. og den store samling af udgivelser fra 400-årsjubilæet i 1988 så som Ellehøj (red): *Christian IVs verden* og Heiberg (red): *Christian IV and Europe* se K.J.V. Jespersen: 'Christian IV Redivivus'. Siden 1988 har der været længere mellem udgivelserne. Af nyere værker må nævnes Heiberg (red): *Christian 4. og Frederiksborg* og Kragelund: *A Stage for the King*.

16 Olden-Jørgensen: 'Historien om et ritual', 83.

spillene som led i festlighederne uden dog at gå i dybden med disse.¹⁷ Foruden biografierne byder forskningen på en række specialstudier, som direkte eller mere indirekte behandler kroningen i 1596. Her er et karakteristikon, at de ældre bidrag hovedsageligt forfalder til summariske beskrivelser af festlighederne uden videre analytiske overvejelser af eksempelvis de bagvedlæggende funktioner.¹⁸ Dette står i skarp kontrast til størstedelen af de nyere bidrag, som netop tager en funktionsorienteret tilgang til kroningen jævnfør den fremherskende tendens indenfor dansk hofhistorie.¹⁹ I relation til ridderspillene kommer denne tendens til udtryk gennem et primært fokus på de indledende optog, kaldt inventioner, og hvordan disse fungerede som medium for ideologiske såvel som politiske budskaber.²⁰ Et af de nyeste eksempler på denne tendens er Bent Holms udgivelse fra 2010, *Tyrk kan tæmmes*, der omhandler *tyrken* som fiktiv figur på den danske scene fra 1596 til 1896.²¹ Her er Christian 4.s kroning genstand for et af hovedafsnittene, idet *tyrken* var et centralt tema for fyrværkeriopvisningerne og en del af inventionerne.

Den generelle tendens til afgrænset at fokusere på inventionerne har sin berettigelse, idet kilderne taler særligt tydeligt om disse optog, men det har også den konsekvens, at der alt for nemt sker en isolering af inventionerne og deres funktioner.²² Dette er problematisk, da de netop ikke var isolerede, men indgik som led i de samlede ridderspil, hvor inventionernes funktion som ideologisk og politisk medie virkede i samspil med et vidt forgrenet net af sociale funktioner. Netop derfor har denne artikel til hensigt at undersøge ridderspillene ved Christian 4.s kroning og de dertil knyttede funktioner som et samlet hele og på den måde bidrage med en mere fyldestgørende og nuanceret analyse af ridderspillene. Den eksisterende forskning har, efter min mening, for ensidigt fokuseret på inventionernes funktioner eller reduceret ridderspillenes funktioner til pragtudfoldelse og underholdning.

Foruden at bidrage til det store forskningsfelt om Christian 4. kan artiklen også betragtes som et tiltrængt supplement til den danske forskning i ridderspil, hvor Troels Troels-Lund er den eneste, som med nogen dybde har behandlet 15-

17 Se eksempelvis de tre vægtigste biografier: Liisberg og Liljefalk: *Christian IV*; Scocozza: *Christian 4*; Heiberg: *Christian 4*.

18 Særligt i O.C. Nielsen: *Byhistorisk Skildring*. Det summariske gør sig også gældende i Andrup: 'Hoffet og dets fester'.

19 Af danske eksempler på den funktionalistiske tilgang til hofhistorie kan nævnes: Olden-Jørgensen: 'Historien om et ritual'; Arenfeldt: 'Frederik II's hof'; Jespersen: *Fyrste og folk*.

20 Se særligt: Wade: *Nuptialis Danicus*; Wade: 'The Coronation of Christian IV'; Olden-Jørgensen: 'Court Culture'. Kroningen behandles også i Krogh: *Musik og Teater*.

21 Holm: *Tyrk kan tæmmes*.

22 Eller overanalysering af propagandistisk indhold, hvilket er en af årsagerne til, at international forskning i hofhistorie søger væk fra den funktionalistiske tilgang. Adamson: 'The Ancien Régime Court', 7-10; Duindam: 'Royal Courts', 443-448.

og 1600-tallets ridderspil i dansk sammenhæng.²³ Hans arbejde er en stor inspirationskilde for indeværende artikel, og man må lade sig imponere af forfatterens kildemæssige overblik og skarpe øje for fundamentale kulturfænomener. Men værket er ikke uden problemer. Afsnittene om de danske ridderspil bærer præg af Troels-Lunds karakteristiske, ustrukturerede skrivemåde med spring i kronologien og upræcis brug af ridderspilsterminologien.²⁴ Der er med andre god grund til at kaste nyt og måske mere struktureret lys over 15- og 1600-tallets danske ridderspil som de, der blev afholdt i forbindelse med Christian 4.s kroning i 1596.

KRONINGSBESKRIVELSERNE

Christian 4.s kroning, og de forbundne festligheder, blev foreviget gennem en række kroningsbeskrivelser, som udkom i flere forskellige versioner på tysk, latin og dansk i årene efter kroningen. Den magtpolitiske nyhedsværdi, som var forbundet med den danske kroning, lå til grund for en del af disse udgivelser, som blandt andet blev trykt i Lübeck, Hamborg, Rostock, Magdeburg, Frankfurt an der Oder og Görlitz.²⁵ Der blev imidlertid også publiceret to detaljerede og officielle kroningsbeskrivelser i København på foranledning af Christian 4. selv.²⁶ Disse kan anskues som det afsluttende iscenesættelselement i forbindelse med kroningen, for gennem dem blev det glorificerede minde om begivenheden sikret for eftertiden, og høj såvel som lav fik mulighed for at opleve eller genopleve kongens kroning.

Den første officielle kroningsbeskrivelse, som udkom i 1597, blev forfattet på tysk af kongens sekretær i Tyske Kancelli, August Erich, der anfører sig selv som øjnevidne til begivenhederne.²⁷ Denne beskrivelse var primært rettet mod de nordtyske områder, hvor Christian 4. havde eller ønskede indflydelse, og kan betragtes som opfølgning på den forudgående rundtur til nordtyske købstæder, som den ukronede Christian foretog i 1595.²⁸

23 Troels-Lund: *Dagligt Liv* 6, 96-119. Det eneste større værk, som direkte tager fat på nordiske ridderspil er Drejholt og Rahm (red.): *Riddarlek och tornerspel*. Ernst Verwohlt har også skrevet om Danmarks og Nordens ridderspil, dog med fokus på middelalderen. Verwohlt: 'Turneringer og ridderspil'. Derudover tangeres emnet i: Andrup: 'Hoffet og dets fester'; L.L. Nielsen: 'Kongelig hesteavl'; Tipsmark: 'Christian 4.s ringridertrofæ'. Af internationale publikationer om ridderspil kan nævnes: Watanabe-O'Kelly: *Triumphal Shews*; Barber og Barber: *Tournaments*; Crouch: *Tournament*.

24 Særligt idet han ikke skelner mellem turnering som samlebetegnelse og enkeltdisciplin. Troels-Lund: *Dagligt Liv* 6, 110-111.

25 For et udvalg af disse se Wade: *Nuptialis Danicus*, 32.

26 Erich: *Christians des Vierden... Krönung ...*; Dallin: *Kroning*. De tyske kroningsbeskrivelser fra 1597 og frem bygger i udpræget grad på Erichs beskrivelse.

27 Olden-Jørgensen: 'Historien om et ritual', 98.

28 Anonym: *Verzeichnus der Reise...*; Wade: *Nuptialis Danicus*, 40-41.

Erichs kroningsbeskrivelse blev i 1598 oversat til dansk af hofpræst Andreas Benedict Dallin og forsynet med uddybende detaljer.²⁹ Dallins kroningsbeskrivelse var selvsagt rettet mod et dansk publikum med det formål at styrke og begrunde Christian 4.s indenrigske position i forhold til adel såvel som borgere og almue.³⁰ Begge officielle kroningsberetninger rummer detaljerede beskrivelser af festlighedernes ridderspil – beskrivelser, som ikke kun stammer fra øjenvidner, men i kraft af deres officielle karakter også kunne trække på viden fra festlighedernes organisatorer. Netop af den årsag udgør de kernen af artiklens kildemateriale.

Foruden de ovennævnte kroningsbeskrivelser findes der administrative dokumenter, personlige notitser og en håndfuld materielle kilder, som kan anvendes til at belyse Christian 4.s kroning og de dertilhørende ridderspil.³¹

INVENTIONER OG RINGRENDEN

Christian 4.s kroning i 1596 og de efterfølgende festligheder udgjorde Nordens hidtil største fest, hvor den danske adel og udenlandske gæster strømmede til fra nær og fjern. Selve kroningsceremonien fandt sted d. 29. august i Vor Frue Kirke, hvor Sjællands biskop Peder Jensen Vinstrup talte om den kristne fyrstes forpligtelser og til slut formanede forsamlingen om mådehold under de kommende dages fest og ridderspil.³² Disse ridderspil var planlagt til at begynde d. 2. september, men grundet tidsmangel og dårligt vejr blev opsætningen af ringriderbanen på Amagertorv forsinket, og starten måtte udskydes til den følgende dag.³³ Fra d. 3.-4. september var der ringrenden, og d. 6. september skulle ridderspillene afsluttes med balgrenden og turnering på Gammeltorv.

De to dage med ringrenden blev indledt med tematiske optog, kaldt *inventioner*, hvor hver deltager gjorde sit indtog på banen som del af et udklædt følge med fantasifulde vogne og adskillige folk i kostumer.³⁴ På førstedagen var der ni inventioner inklusiv kongens egen, mens andendagen bød på ikke mindre end atten optog. Disse inventioner var eksempler på overdådig pragtudfoldelse, men blev også anvendt som medium til at sende budskaber med politisk, ideologisk og teologisk indhold gennem et væld af allegoriske koder, hvoraf flere omhandlede dyd og anti-dyd.³⁵ Her er et af de tydeligste eksempler markgreve Christian 1. af Bran-

29 Olden-Jørgensen: 'Historien om et ritual', 98.

30 Dallin: *Kroning*, 21

31 Se eksempelvis Laursen: *Kancelliets brevbøger*; Secher: *Corpus constitutionum Daniæ*; O. Nielsen: *Kjøbenhavns Diplomatarium*. Håndskriftet *Stambog for Heinrich Reuss, 1596*. Ved Kongernes Samling på Rosenborg Slot findes den sadel og valdrap, som Christian 4. red med til og fra Vor Frue Kirke samt kongens forgyldte ringridertrøfæ.

32 Dallin: *Kroning*, 111.

33 Dallin: *Kroning*, 129.

34 Disse præsenteres kun kortfattet, da de som sagt har modtaget megen opmærksomhed i den tidligere forskning.

35 Holm: *Tyrk kan tæmmes*, 45-57; Wade: *Nuptialis Danicus*, 42-47; Olden-Jørgensen: 'Court Culture'.

denburgs optog, som vandt prisen for bedste invention.³⁶ Denne var designet af den italienske arkitekt Giovanni Maria Nosseni, der havde opbygget inventionen som en allegorisk fremstilling af *Dydernes bjerg*. Her blev laster som drukken-skab og hor illustreret af Bacchus og en nøgen kvinde, mens en lærd mand og en romersk kriger symboliserede dyder som visdom og krigerisk mandighed. Arkitektens budskaber var så detaljerede, at han samme år som kroningen udgav en udførlig instruktion til at tolke det symbolske indhold.³⁷ Her fremgår det eksplis- cit, at indholdet var rettet mod unge herrer for at vejlede dem om godt og ondt, men inventionen opfordrede også ældre og mere erfarne tilskuere til at spejle sig i dyderne og lasterne, og eventuelt fryde eller skamme sig. Dette forhold rummer kernen af 15- og 1600-tallets dydsforståelse, hvor dyder ikke udelukkende blev betragtet som medfødte kvaliteter, men skulle tillæres i de unge år og vedligehol- des hele livet.³⁸ Gennem denne invention og sin personlige udklædning som den romerske helt Horatius Cocles lod markgreven sig fremstille som et moralsk for- billede med kærlighed til dyderne, hvorved det becostelige optog ikke bare frem- stod som ekstremt forbrug, men også fungerede som moralsk iscenesættelse.

Disse inventioner blev fremført løbende i takt med, at Christian 4. konkur- rerede i ringridning som ene mand mod alle tilkomne udfordrere. Hver del- tager gennemførte tre ridt, kaldt *currer*, og scorede point alt efter hvor mange gange og inden for hvilket felt, de greb den ophængte ring.³⁹ Fra sidste halvdel af 1500-tallet og frem til midten af 1700-tallet var ringridning uden sammenlig- ning den mest populære ridderspilsdisciplin ved de europæiske hoffer.⁴⁰ Dette forhold gjorde sig også gældende ved Christian 4.s hof, hvilket fremgår særligt ty- deligt af kroningsbeskrivelserne, hvor netop denne disciplin fremhæves.⁴¹ Chri- stian 4. blev den næsten totale sejrherre i ringrenden, og Dallin skriver, at kon- gen på ”disse Tuende Dagers Ringrenden, fuldkom 340. Currer. Førde dis imellem Ringen bort paa Stagen 206. gange... Huor met hans Kong. Maiet. icke alleniste bekom en herlige hob statzelige forgyldte Begere, oc anden Vinding. Men synder- lige ocsaa hos huer mand, aff høye oc ringe Stamme, vant oc indlagde stor Loff oc Berømmelse.”⁴² Præmierne blev uddelt d. 5. september, hvor kongen og de øvrige deltagere havde mulighed for at hvile sig før det afsluttende ridderspil.

BALGRENDEN OG TURNERING

Efter hviledagen udsendte Christian 4. og hans tre medkombattanter en udfor- dring, hvor de bød enhver af adelig slægt at møde til balgrenden og turnering d. 6.

36 Dallin: *Kroning*, 144-55.

37 Nosseni: *Inventio*. Både Erich og Dallin refererer til denne og gengiver elementer ordret.

38 Johannesson: ‘Om dygder’, 311.

39 Tipsmark: ‘Christian 4.s ringridertrofæ’, 6-7.

40 Watanabe-O’Kelly: *Triumphal Shews*, 21.

41 Dallin: *Kroning*, 129-81.

42 Dallin: *Kroning*, 181.

september på Gammeltorv.⁴³ Som tidligere nævnt gik balgrenden ud på, at deltagerne parvis brød deres lanser over en barriere, mens turnering var en holddisciplin, hvor to grupper indledningsvist red mod hinanden med lanser for dernæst at kæmpe med sværd. Disse to discipliner var de sidste og afsluttende led i kroningsfestlighederens ridderspil.

De fire forsvarere dystede i balgrenden mod alle tilkomne udfordrere, som modsat rindrendingen ikke talte udenlandske gæster, men udelukkende bestod af kongens broder, hertug Ulrik, og 45 danske adelsmænd. Adelsmændene skulle efter kongeligt påbud selv stille med passende rustning, og ifølge reglerne var det enhver deltager frit for at afvise et dystløb, hvis modstanderens rustning ikke levede op til sikkerhedskravene.⁴⁴

Set i lyset af kroningsbeskrivelsernes detaljerede skildring af ringrendingen, hvor Christian 4.s resultater konstant fremhæves, er det bemærkelsesværdigt, hvor lidt plads der ofres på at skildre resultatet af balgrenden. Det beskrives, at Christian 4. "bleff den Første", hvilket indikerer at han var den pointmæssige vinder, men teksten er en anelse uklar i den henseende, for det er muligt, at kongen blot blev tildelt "Den Første Danck, huilcken er Jomfruernes Danck, [der] skal gifuis den, som bryder sit Spær paa det høyeste oc beste".⁴⁵ I så tilfælde betød det ikke nødvendigvis, at han opnåede flest point, men at han på subjektiv vis blev tildelt en stilpræmie. En tysk kroningsbeskrivelse fra 1596 af Christian Heun fra Hamborg, som er uafhængig af Erich og Dallins glorificerende skildringer, skriver følgende: "da sahe man viel schöner Speer zubrechen, vnter welchen Kön. Mayt. nicht der geringste war."⁴⁶ Dette kan være en underdrivende kommentar forstået på den måde, at kongen rent faktisk var den bedste, men det er også muligt, at den mere eller mindre objektive beskrivelse fortæller, hvordan det egentligt forholdt sig: At Christian 4. ikke var den ringeste til balgrenden, men heller ikke den bedste. Dette ville bestemt forklare de kortfattede beskrivelser, men det lader sig ikke fuldt ud afklare af det tilgængelige kildemateriale.

Da Christian 4. og de andre deltagere havde dystet i balgrenden, var tiden kommet til turnering, men af ukendte årsager blev denne disciplin aflyst i sidste øjeblik efter de to hold havde taget opstilling og brudt deres lanser mod hinanden. Dette forhold, som ikke uddybes videre, har ført til enkelte vildfarelser og deraf afledte fejltolkninger inden for nyere såvel som ældre historieskrivning.

Balg eller *balie* betyder som indledningsvist nævnt *skranke*, og referer til dystløb over en barriere, men *balg* er også et gammelt dansk-tysk ord for sværdske-de, hvilket kan føre til den misforståelse, at balgrenden var kamp med sværd og

43 Dallin: *Kroning*, 182-90.

44 O. Nielsen: *Kjøbenhavns Diplomatarium*, bind IV, 736-738; Dallin: *Kroning*, 185-186.

45 *Danck*: Præmie; Dallin: *Kroning*, 190.

46 Heun: *Relatio Oder Warhafftiger...*, 49.

at turnering var kamp med lanse.⁴⁷ Dette er forkert. På baggrund af dette forhold kan der spores en hel række misforståelser af kroningsspillene, hvor der arbejdes ud fra den antagelse, at der slet ikke blev kæmpet med lanser, idet turneringen som sagt blev aflyst. Denne misforståelse optræder første gang i Liisberg og Liljefalks biografi fra 1890-91.⁴⁸ Herefter går den igen uden henvisning bagud i O.C. Niensens byhistoriske skildring af kroningen fra 1935, og hos Steffen Heiberg i hans biografi fra 1988.⁴⁹ Den amerikanske historiker Mara R. Wade, som normalt er yderst grundig, gør samme misforståelse, dog med henvisning til Heiberg 1988.⁵⁰ Alle disse værker ligger en del år tilbage, men det er problematisk, at misforståelsen stadig optræder i Heibergs genudgivne biograf fra 2017.⁵¹ Dette på trods af at både Troels-Lund og Benito Scocozza tidligere har foretaget korrekte læsninger af balgrenden som lancedyst over en barriere i forbindelse med kroningen.⁵²

Med udgangspunkt i ovenstående foreslår Heiberg, at turneringen blev aflyst af sikkerhedsmæssige årsager grundet risikoen ved lancedyst, som havde vist sig fatal for Henrik 2. af Frankrig 37 år tidligere.⁵³ På trods af et nedslået visir blev Henrik 2.s øje nemlig gennemboret af en lancesplint under et dystløb i 1559, hvilket få dage senere førte til den franske konges død.⁵⁴ Denne hændelse ledte ganske rigtigt til et ophør eller i hvert fald en nedgang i antallet af ridderspil med lancedyst i Frankrig og dele af England, men der blev fortsat dystet med lanser i Italien, Tyskland og Skandinavien et godt stykke ind i 1600-tallet.⁵⁵ Ridderspillene i forbindelse med Christian 4.s kroning er et eksempel på denne nord- og centraleuropæiske tendens, idet der netop blev afholdt lancedyst i form af balgrenden. Henrik 2.s død under et dystløb kan derfor ikke tolkes som den direkte årsag til turneringens aflysning, om end sikkerhedsmæssige bekymringer meget vel kan have været med i overvejelserne.

En anden og mere sandsynlig årsag til denne aflysning er, at ridderspillene i forvejen var en dag forsinket, og at Christian 4. formentlig var godt træt efter ringriderturneringen. Regelsættet understregede, at de fire forsvarere om nødvendigt forpligtede sig på at kæmpe en ekstra dag, men praktiske hensyn til det videre festprogram må have vægтет højere, for d. 7. september drog kongen og hans gæster nordpå for at bese Kronborg⁵⁶. På den måde blev kroningsfestlighe-

47 ODS: *Balg*¹.

48 Liisberg og Liljefalk: *Christian IV*, 111.

49 O.C. Nielsen: *Byhistorisk Skildring*, 24; Heiberg: *Christian 4*, 56.

50 Wade: *Nuptialis Danicus*, 43.

51 Heiberg: *Christian 4*, 62.

52 Troels-Lund: *Dagligt Liv* 6, 106; Scocozza: *Christian 4*, 62.

53 Heiberg: *Christian 4*, 62.

54 Martin: 'The death of Henry II'.

55 Barber og Barker: *Tournaments*, 135; Watanabe-O'Kelly: *Triumphal Shews*, 18.

56 Dallin: *Kroning*, 194-195.

dernes afsluttende ridderspil begrænset til balgrenden, hvilket var et utilsigtet brud med gammel tradition.

TRADITIONER OG LEGITIMERING

Gennem middelalderen blev ridderspil en fast bestanddel af festivalkulturen ved de europæiske hoffer, herunder også det danske, og i 15- og 1600-tallet opstod der en nærmest fast skabelon for større hoffestligheder. Foruden mellemliggende festmiddage med musik, dans og skuespil, bestod disse fester i grundtræk af indledende byindtog, fyrværkeri, jagt og ridderspil.⁵⁷ Dette mønster kan vi følge i periodens festivallitteratur, som netop var med til at udbrede og rammesætte formatet af hoffestligheder ved Europas fyrstehuse og på den måde legitimere kongelig status i forbindelse med dåb, kroning og bryllup.⁵⁸ I 1511 markerede Henrik 8. fødslen af sin kortlivede søn med det største ridderspil i den turneringsglade konges liv, og i 1592 fejrede Johan Georg af Brandenburg sin søns dåb med ridderspil foran slottet i Berlin.⁵⁹ Der blev næppe afholdt ridderspil efter Frederik 2.s dåb, som fandt sted i de urolige tider under Grevens Fejde, men da Hans den Yngre skulle døbes i 1545, ønskede Christian 3. at vise sin konsoliderede magt og understrege sønnens kongelige status ved blandt andet at fejre dåben med ridderspil.⁶⁰ Det var derfor et markant traditionsbrud, at Frederik 2., som indledningsvis nævnt, undlod at holde ridderspil ved Christian 4.s dåb i 1577.

Denne beslutning mødte kritik fra visse af dåbsfestens deltagere, hvilket dels kan tolkes som et klassisk eksempel på elitær konservatisme, men i den givne situation også kan tolkes som et udtryk for bekymring over at afvige fra international sædvane og på den måde svække legitimeringen af kongens nyfødte søn.⁶¹ Sådanne bekymringer var der imidlertid næppe ved kroningen i 1596, hvor Christian 4. fulgte europæisk tradition for fuld udblæsning med sin nærmest programmatiske festival, som også indebar ridderspil.

En mindst ligeså vigtigt motivationsfaktor for at afholde ridderspil var at følge gammel, dansk tradition. Eftersom det danske rige var organiseret som et valgkongedømme frem til indførelsen af arvekongedømme og enevælde i 1660, beroede Christian 4.s ret til den danske trone på den arvefølgetradition, som i 1448 blev koblet til den oldenburgske slægt gennem kongevalget af Christian 1.⁶² Denne form for autoritet kan ifølge Max Webers tredelte teori om autoritetsfor-

57 Se Mulryne et al. (red.): *Europa triumphans*; Watanabe-O'Kelly: *Triumphal Shews*, 44.

58 Watanabe-O'Kelly: 'The Festival Book', 3-15.

59 Anglo: *The Great Tournament*; Francus: *Historicae relationis continuatio*.

60 Troels-Lund: *Dagligt Liv* 6, 112.

61 Lætus: *Christian IVs dåb*, 243-245. Udover at ridderspil ifølge Lætus skulle være forældede, kan Frederik 2.s beslutning bero på en presset økonomi efter Den Nordiske Syvårskrig eller sikkerhedsmæssige hensyn som følge af Henrik 2.s død i 1559. I denne sammenhæng ville Heibergs tolkning være mere plausibel.

62 Bisgaard et al: *Danmarks konger*, 120-122.

mer kategoriseres som traditionel autoritet, og den bliver og blev ganske naturligt styrket gennem traditioner.⁶³ Den juridiske legitimering af de danske kongers autoritet skete ved at underskrive en håndfæstning, og den religiøse markering fandt sted under selve kroningsceremonien, mens den samlede legitimering af disse officielle handlinger blev cementeret gennem behørigt store og traditionsrige kroningsfester. Af den årsag kan det ikke undre at Christian 4. så tilbage på faderens og farfarens kroninger i 1537 og 1559, hvor der traditionen tro blev afholdt store fester og ikke mindst ridderspil.⁶⁴ Ridderspillene var derfor med til at fuldende festlighederne og på den måde legitimere kroningen. Christian 4.s kroning levede fuldt op til dansk tradition og stod på ingen måde tilbage for faderens kroning i 1559, hverken hvad angår ridderspil, mad, drikke, fyrværkeri eller pragtudfoldelse – alt sammen til stor underholdning for de tilstedeværende gæster.

PRAGT OG UNDERHOLDNING

Et mål med denne artikel er som nævnt at understrege, at ridderspillene i 1596 var andet og mere end bare pragt og underholdning, men når dette er sagt, så var pragtudfoldelse og underholdning selvfølgelig to af kroningsspillenes centrale funktioner. I relation til pragtudfoldelse udnyttede Christian 4. sin kroningsfest til at fremvise egen og hele rigets velstand over for de udenlandske gæster. Det gjorde han blandt andet ved at invitere den danske adel til at stille med deres fineste heste og rytterudstyr.

Til raadet och anndre aff adelenn... bede wy dig och wille, attu wille rette din leglighed effther, saa du medt dinne folck och saa mange heste, som du aff ditt lehn er taxeritt forre, kanndt werre hos os tillstede, nar forskreffne wor kongelig krønning skall holdis och du wille stafferre dig sielff medtt fliøgels paltzrock saa och dinne folck och thiennere... saa du kandt werre os och ditt fædernne riige till ærre (och sidenn paa baanen medt andre worre raadt och gode mendt att lade eder bruge, naar legligheden fordrer).⁶⁵

Antallet af heste som red med i kongens følge, var med til at understrege status, og det var hestenes kostelige udstyr også. Hver enkelt hest repræsenterede en betragtelig værdi, og det samme gjorde de fløjlsbetrukne sadler, perlestukne skaberrakker og fjerprydede hovedtøj, som Dallin ved flere lejligheder beskriver.⁶⁶ Disse luksuriøse genstande og heste kan sættes i relation til Thorstein Veblens teori

63 Se Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft*.

64 Bugenhagen: *Christian den Tredies... Kroning...*; Reravius: *Frederichs den Andens... Kroning...*, 144-151.

65 *Paltzrock* er en form for overklædning eller jakke. O. Nielsen: *Kjøbenhavns Diplomatarium*, bind IV, 736-738.

66 Eksempelvis Dallin: *Kroning*, 38.

om *conspicuous consumption*, ifølge hvilken iøjnefaldende forbrug anvendes til at demonstrere social status og økonomisk magt.⁶⁷ Ovenstående citat understreger eksplicit, at formålet med de veludrustede adelsryttere var, at de skulle tjene fædrelandet til ære ved at deltage i kroningsfølget og ved at lade sig bruge i ridderspil på turneringsbanen. Adelen udnyttede imidlertid også lejligheden til at hævde egen status over for kongen ved at deltage i rigt udsmykkede rustninger.

Adelsvælden var en tid, som var præget af afhængighed mellem den jordejende klasse og kongemagten, men også af magtkampe mellem konge og adel. I den forbindelse skulle en række kongeligt udstedte luksusforordninger blandt andet forhindre adelen i at overgå kongens iøjnefaldende forbrug og på den måde udhule hans status som rigets øverste.⁶⁸ Iklædt rustninger med lukkede hjelme kunne det være svært at skelne de enkelte deltagere fra hinanden, og dermed også kongen fra adelen, men det var ikke et problem, idet Christian 4.s rustning var udsmykket med "ædel Stene, oc andre kongelige Smycke, paa Skørt, Decke oc Baand, [så han] gick de andre langt offuer, oc ellers vel lættelige fra de andre vaar at kiende".⁶⁹ Det kan i den sammenhæng diskuteres, om de danske adelsmænd villigt fjøede kongen ved ikke at overgå denne, eller om deres rustninger alligevel ikke kunne være med på fyrsteligt niveau. En inventarliste fra 1604 indikerer, at Christian 4.s turneringsrustning blev opbevaret i Tøjhuset sammen med forfædrenes rustninger, men beklageligvis gik dette rustkammer tabt under Tøjhusets brand i 1647.⁷⁰ Vi ved derfor ikke præcis, hvordan rustningen tog sig ud, men Christian 4.s kroningssadel og skaberak, som er en del af Kongernes Samling på Rosenborg, giver et billede af, hvor rigt udsmykket den må have været, og det samme gør de imponerende rustningssamlinger ved det svenske livrustkammer.⁷¹

Udover at vinde international reputation og understrege kongelig status, så var et naturligt formål med kroningsfestlighederne at underholde de fornemme gæster. Foruden ridderspil bestod underholdningen af sang, musik og dans samt jagt og festmiddage.⁷² Ridderspillene delte træk med disse underholdningsformer i forhold til pragtudfoldelse, men adskilte sig også ved at være mere inkluderende, hvad angår tilskuere. Hvor jagt, dans og festmiddage var eksklusive fornøjelser, som foregik fjernt fra pøblen og ofte bag lukkede døre, så fandt ridderspillene sted på offentlige pladser, hvor høj såvel som lav kunne lade sig underholde af de ridderlige øvelser. Det var imidlertid en ekskluderende inklude-

67 Veblen: *The leisure class*; Tipsmark: 'Herremand til hest', 81-87.

68 Se L. Jespersen: 'Luksuslovgivningen' og selve forordningerne i Secher: *Corpus constitutionum Daniæ*. Et klassisk eksempel på periodens luksusforordninger er Frederik 2.s forbud mod adelens fritstående gravmæler over jorden.

69 Dallin: *Kroning*, 191.

70 Blom: *Kristian den Fjerdes Artilleri*, 338-346.

71 Heiberg: *Christian IV and Europe*, 153-221; Drejholt och Rahm (red.): *Riddarlek och tornerspel*.

72 For mere om denne underholdning se O.C. Nielsen: *Byhistorisk skildring*.

ring forstået på den måde, at byens borgere måtte se på fra tagtoppe og behørig afstand, mens de højvelbårne gæster sad bænket på nærliggende tribuner.⁷³ I den henseende havde ridderspillene til formål at understrege og opretholde den eksisterende samfundsstruktur med klare skel mellem stænderne. I slutningen af 1600-tallet rykkede ridderspillene gradvist ind i hoffets private sfære, men på Christian 4.s tid kunne folket stadig lade sig underholde af denne sport for trænede krigsmænd, som udgjorde et markant brud i hverdagen og gav et sjældent indblik i livet ved hoffet.⁷⁴

SPORT OG KRIGSTRÆNING

Ridderspillene ved Christian 4.s kroning i 1596 og i den tidligmoderne periode generelt var karakteriserede ved at befinde sig i spændingsfeltet mellem sport og krigstræning. Netop dette forhold har medført en vis diskussion, hvor eksempelvis Richard Barber og Juliet Barker argumenterer for, at der skete en overgang i midten af 1500-tallet, hvorefter hoffets ridderspil alene kan betragtes som sportsudøvelse uden relation til egentlig krigstræning.⁷⁵ Helen Watannabe-O'Kelly søger imidlertid at gøre op med denne sort-hvide opfattelse ved, i modsætning til Barber og Barker, at understrege, hvordan ridderspillene ganske vist udviklede sig til sportsudøvelse, men stadig var og af samtiden blev betragtet som værende reel krigstræning.⁷⁶

Dette nære forhold mellem sport og krigsøvelse gjorde sig også gældende i forhold til Christian 4.s kroningsspil, hvor regelsæt og pointfordeling taler for det sportsmæssige aspekt, mens udfordringen til balgrenden og turnering eksplicit udtrykker, at hoffets unge mænd skulle "lige som ved Leeg oc Skemt vdi alle Ridderlige Kaanster saaledis vnderuisis, øffuis oc affrettis, at mand dennem der effter, naar fornøden vaare, til Krig oc Aluorlighed dis bedre oc gaffnligere bruge kunde."⁷⁷ Udfordringen var ganske vist skrevet som del af et fiktivt narrativ, men repræsenterer ikke desto mindre en tankegang, hvor discipliner som ringridning og balgrenden blev betragtet som krigstræning. Dette forhold bekræftes af Johan Jacob von Wallhausens tyske krigsmanual fra 1616 *Kriegskunst zu Pferdt*, hvor ringridning netop fremhæves som en god kavaleriøvelse.⁷⁸ Og som historien viser, foregik denne krigstræning ikke uden grund, for under Kalmarkrigen fra

73 Dallin: *Kroning*, 136-137.

74 Watanabe-O'Kelly: *Triumphal Shews*, 28.

75 Barber and Barker: *Tournaments*, 209-11. Denne tilgang til ridderspil optræder ligeledes i Elias, Dunning, och Hansson: *Från riddarspel till fotbollscup*; Hansen, Nielsen, og Toft (red.): *Turneringer, lege og fester*.

76 Watanabe-O'Kelly: 'Tournaments and Warfare', 451.

77 Dallin: *Kroning*, 183.

78 Wallhausen: *Kriegskunst zu Pferdt*, Fig. 5, part 1, kap. 1.

1611-1613 kæmpede Christian 4. og den danske adel i forreste række til hest – dog med pistol og væрге frem for lanse, men stadig i fuld rustning.⁷⁹

Efter ca. 1600 udviklede europæiske ridderspil sig i retning af mere moderne krigsførelse, idet discipliner med håndskydevåben gradvist vandt frem.⁸⁰ Dette relaterer til den efterhånden klassiske diskussion af periodens militærteknologiske og taktiske udviklinger, som den engelske historiker Michael Roberts har døbt *den militære revolution*.⁸¹ I forbindelse med denne udvikling, som K.J.V. Jespersen i dansk kontekst afgrænser til 1525-1625, blev rytteriet i stigende grad anvendt til flankerende pistol- eller arkebusangreb frem for lansebevæbnede stød.⁸² Jens Carl Kirchmeier-Andersen er kritisk overfor Roberts og Jespersens udlægning af denne udvikling, idet han mener, at de lægger for stor vægt på den roterende kavaleribevægelse kaldt karakollen, hvor rytterne affyrede deres pistoler for derefter at vende om, hvilket underkender, at rytteriet stadig fungerede som chokenhed.⁸³ Denne kritik har sin berettigelse i den forstand, at Roberts og Jespersen simplificerer rytteriets funktioner, men ændrer ikke på det forhold, at tidens førende taktiker, Moritz af Oranien, officielt forbød lanser i 1597, og at lanseneren i dansk sammenhæng formelt blev udfaset før rostejensteforordningen af 1625.⁸⁴ Emil Madsen, som indgående har beskæftiget sig med det danske rytteri i 1500-tallet, har endvidere observeret, at den reelle overgang fra lansebevæbning til pistolbevæbning i praksis begyndte allerede i sidste halvdel af 1500-tallet.⁸⁵

Christian 4.s planlagte kroningsturnering var således et relativt tidligt eksempel på tilpasning til denne udvikling, idet regelsættet foreskriver, hvordan deltagerne indledningsvis skulle skyde mod hinanden med *stackede Haandrør*, hvormed der formentlig menes hjullåspistoler.⁸⁶ Dette forhold styrkede disciplinens relevans i forhold til samtidens krigsførelse, hvad angår skydetræning til hest, men ændrer ikke på, at visse dele af ridderspillene fortsat kan fremstå utidsvarende og derfor paradoksale.

Trods ridderspillenes farvestrålende udklædninger, som i visse henseender får dem til at synes som teaterforestillinger, så var både balgrenden og turnering fysisk voldsudøvelse. 15- og 1600-tallet var en periode, hvor flere europæiske stater begyndte at tage form, men ifølge Max Webers statsdannelsesteori måtte de først besidde et effektivt monopol på vold og tvang for at kunne betragtes som realiteter – de måtte med andre ord have et voldsmonopol.⁸⁷ I forbindelse med

79 Larsen: *Eske Brock*; Rørdam: 'Dagbøger fra Kalmarkrigen'.

80 Watanabe-O'Kelly: 'Tournaments and Warfare', 47.

81 Roberts: 'The Military Revolution'.

82 K.J.V. Jespersen: 'Rostjeneste, ridderhær og militærrevolution'.

83 Kirchmeier-Andersen: 'Christian IV som taktiker', 63-76.

84 Kirchmeier-Andersen: 'Christian IV som taktiker', 73; Askgaard: *Rigets væbnede Arm*, 79.

85 Madsen: 'Om Rytteriet', 427-428.

86 Det fremgår ikke af regelsættet, om dette skulle foregå med løst krudt eller ej.

87 Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft*, 29; Netterstrøm: 'Stat og voldsmonopol'.

kroningsspillene fik adelen mulighed for at vise standens traditionelle voldspotentiale, men fremvisningen foregik på kontrolleret vis i en lukket arena efter kongeligt definerede regler. Deltagerne kæmpede ikke på liv og død, men konkurrerede om at opnå point og udvise elegance i deres kontrollerede voldsudøvelse for på den måde at besejre modstanderne og vinde ære.

ELEGANCE, ØVELSE OG ÆRE

Ringriderturningens artikler fastlagde praktiske regler for, hvordan deltagerne kunne opnå point, men de havde også fokus på gennemførelsens ydre form, idet flere stilistiske faktorer kunne føre til et ugyldigt ridt.⁸⁸ Skete lanseføringen fra siden i stedet for ovenfra og ned, blev riddet kendt ugyldigt, og det talte som en fejl, hvis en kombattant mistede fodfæstet i stighbøjlen, tabte lanse og sidevåben, eller endda hvis hatten fløj af i farten.⁸⁹ Disse forseelser kan synes som bagateller, men set i lyset af den tidligmoderne hofkulturs stigende fokus på elegance og nøje koreograferet etikette var det langt fra tilfældet. Ifølge Norbert Elias' til tider kritiserede teori skete der en civilisationsproces i Vesteuropa fra middelalderen og frem til 1900-tallet, hvor individets impulsive og driftstyrede voldshandlinger blev underlagt nye adfærdskoder og socialorienteret selvkontrol.⁹⁰ Det tidligmoderne hof tilskrives en pionerrolle i denne proces, da det netop var indenfor disse kredse, at evnen til kontrolleret elegance og total selvkontrol blev anvendt som socialt distinktionsmiddel – også i forbindelse med ridderspillenes voldsudøvelse.⁹¹

I Baldassare Castigliones *Il Cortigiano* fra 1528 får vi en beskrivelse af den ideelle hofmand, og her lægges der netop vægt på fysisk elegance og evnen til at begå sig fejlfrit i ridning, dans, fægtning og andre maskuline idrætter.⁹² Denne jagt på graciøs perfektion går igen hos den franske ridemester Antoine de Pluvinel, som i relation til ringrenden skriver, at: "god kropsholdning er særlig vigtig under ringridning. Hovedårsagen til dette er, at denne øvelse gøres for at fornøje kvinderne, og at det alene er det, de giver pris for."⁹³ Denne form for bedømmelse gjorde sig også gældende for deltagerne i Christian 4.s ringriderturning, idet en af priserne blev givet til den rytter, som førte sig bedst uagtet vedkommendes pointmæssige score.⁹⁴ Akkurat af den årsag var det bydende nødvendigt, at hof-

88 Tipsmark: *Christian 4.s ringridertrofæ*, 7.

89 Dallin: *Kroning*, 133-37.

90 Elias: *The Civilizing Process*.

91 Bourdieu: 'Forms of Capital'.

92 Castiglione: *The Courtier*. Angående receptionen af denne i Danmark, så optræder Castiglione i opgørelsen over den udvalgte prins Christians bøger fra 1647. Ilsøe: *Det kongelige Bibliotek*, bind 1, 151.

93 "... bonne posture requisite, & particulierement aux courses de bague. La raison principale est, que cet exercice se fait pour donner plaisir aux Dames, & est le seul de toutes pour lequel elles donnent prix." Pluvinel: *L'instruction du Roy*, 116.

94 Dallin: *Kroning*, 126.

fets mandelige aktører og særligt kongen øvede sig for at opnå det ønskede niveau af elegance.

Allerede fra barnsben blev Christian 4. undervist i ridning af sine hofmestre, og meget tyder på, at han også blev undervist i ridderspil, idet kongens rustkammer på Tøjhuset indeholdt en rustning, som var lavet til Christian 4., da han var 8 år gammel.⁹⁵ Kongen vedblev at vedligeholde sine ridefærdigheder livet igennem, og en senere beskrivelse fortæller, at han dagligt øvede sig i ridekunst, eller red på jagt, hvorfor han må have opnået et vist niveau.⁹⁶ Netop af den årsag kan der ikke kun være tale om glorificerende tendens, når et gennemgående træk i festivallitteraturen om Christian 4. er, at han roses for gode ridekudskaber og uovertrufne færdigheder i ringrenden.⁹⁷ Selv i kongens ligprædiken fra 1649 fremhæves det at: "Udi Riden oc huad der tilhør, sampt oc udi Ringrenden, Turnering oc andre Exercitiis Eqvistribus, saa vel som oc i Fecten, haffuer Hand hafft faa sine lige."⁹⁸

Da en enkelt mand ikke gør en turnering, var det en forudsætning for kongens ridderspil, at de fyrstelige gæster og kongens egne adelsmænd kunne begå sig på rendebanen. Derigennem skulle de være med til at kaste glans over fædrelandet, men også understrege kongens egne færdigheder i ridderspil ved at være værdige modstandere.⁹⁹ De unge adelsmænd modtog også træning i ridning og fægtning allerede fra en ung alder, men modsat kongen så foregik hovedparten af deres finere rideuddannelse ved udenlandske akademier under den nærmest obligatoriske dannelsesrejse.¹⁰⁰ Her stiftede de bekendtskab med doktriner fra tidens førende ridemestre, som eksempelvis Georg Engelhard von Löhneysen, der også havde tilknytning til det danske hof, eller Antoine de Pluvinel, som underviste i Paris på dette tidspunkt.¹⁰¹ For mange af ridderspillenes adelige deltagere lå denne dannelse imidlertid flere år tilbage, hvorfor en håndfuld herrer var forsamlet ved Københavns slot nogle dage før kroningsfesten, hvor de "øffuede sig, oc forsøgte deris Heste vdi Ringrenden, paa Rendebanen."¹⁰²

Det distinktiverende aspekt af at føre sig elegant var primært en udadrettet dynamik, men gode færdigheder i ridderspil var også knyttet til sociale dynamikker af mere indadvendt og gruppeorienteret karakter – særligt i relation til

95 Der kan dog være tale om et feltkyras og ikke en turneringsrustning. Blom; *Kristian den Fjerdes Artilleri*, 342.

96 Se flere eksempler i Ogier: *Caroli Ogerii...*

97 Anonymous: *The king of Danmarke...*; Dallin: *Kroning*, 181. Wade: *Nuptialis Danicus*, 40-41.

98 Hindsholm: *Christians den IV... Ligbegengelse...*, 50.

99 O. Nielsen: *Kjøbenhavns Diplomatarium*, bind IV, 736-738.

100 Se blandt andet Helk: *Dansk-norske studierrejser*; Tipmark: 'Herremand til hest'.

101 Pluvinel oprettede et ridderakademi i 1594. Pluvinel: *L'instruction du Roy*; Nelson: 'Horseman and Humanist'; Löhneysen: *Von Zeumen*; Löhneysen: *Della Cavalleria*; Wade: 'Publication, pageantry, patronage'.

102 Dallin: *Kroning*, 57.

at vinde "Pris, Loff oc ære" blandt hoffets andre aktører.¹⁰³ I forbindelse med kroningsfestens danse og maskerader blev deltageres evner bedømt af tilskuerne på implicit vis, men under ridderspillene blev der uddelt point til eksplicit bedømmelse af den enkelte rytters præstation. Herved var der ære at vinde, men så sandelig også skam at få. Ære skal i den sammenhæng forstås som en individuel følelse, der kan manifestere sig til andres vurdering og validering.¹⁰⁴ Deltagerne i Christian 4.s kroningsspil lod deres personlige æresfølelse afprøve og manifestere i form af de individuelle rytterpræstationer til ufiltreret vurdering af de højvelbårne tilskuere. De, der gjorde det godt, vandt ære i standsfællernes øjne, og denne anerkendelse kan betragtes som en form for social kapital jævnfør Pierre Bourdieus teori om kapitalformerne.¹⁰⁵

Ridderspillenes primære tilskuere var de "Kongelige, Førstelige, Græffuelige oc ædele Fruentømmer [sic!]", og det var netop over for dem, at kroningens mandlige gæster skulle kæmpe om ære og bevise deres mandighed.¹⁰⁶

MÆND, KVINDER OG KØN

Siden middelalderen var spillet mellem kønnene et gennemgående element i europæisk ridderspilkultur.¹⁰⁷ Judith Butlers sociologiske teori om kulturelt bestemt ageren som redskab til at bekræfte naturgivne køn og på den måde styrke den eksisterende heteronormativitet, er særligt relevant i denne sammenhæng grundet ridderspillenes overordnede fokus på performativ maskulinitet.¹⁰⁸ Helt konkret kom dette til udtryk i de indledende udfordringer, hvor det ekspliciteres, at formålet med de ridderlige øvelser var, at deltagerne kunne vinde "Tegn oc æregaffuer, for deris velbeuiste Mandelighed".¹⁰⁹ Ved at deltage i kroningens ridderspil beviste mændene deres tilhørsforhold til det maskuline fællesskab over for hinanden, men også over for hoffets kvinder, som indtog bekræftende modroller.¹¹⁰

Ifølge regelsættet skulle de mandlige deltagere hilse kvinderne så snart, mændene gjorde deres indtog på rendebanen, hvilket startede spillet mellem kønnene og den gensidige forhandling, hvor de to køn kontinuerligt bekræftede hinanden.¹¹¹ Mændene dystede for at underholde kvinderne, og man kan ikke undlade at drage visse paralleller til dyreriget, hvor farverige hanner siden tidernes morgen har kæmpet om at vinde hunners gunst. Dette betyder ikke, at de kvindelige tilskuere kan reduceres til præmier og passive objekter, men at deres

103 Dallin: *Kroning*, 183.

104 Pedersen: *Hertuger*, 13-15; Pedersen: *Den perfekte gentleman*, 54-59.

105 Bourdieu: 'Forms of Capital'.

106 Dallin: *Kroning*, 183.

107 Crouch: *Tournament*, 156-59; Troels-Lund: *Dagligt Liv* 6, 112.

108 Butler: *Gender trouble*.

109 Dallin: *Kroning*, 183.

110 Burke and Stets: *Identity Theory*, 112-129.

111 Dallin: *Kroning*, 133.

rolle som aktører var aktiv på en anden måde end mændenes. Deres formål var netop at optræde som højt hævede tilskuere og fremvise kvindelige dyder som feminin styrke og uopnåelig kyskhed, hvilket dronningen, fyrstinderne, frøkenerne og fruentimmerne unægteligt gjorde under deres indtog på rendebanen og fra tribunepladserne.¹¹² Uden at det direkte italesættes, øjner vi her en bagudrettet parallel til middelalderens ridderromaner og den nogle gange platoniske, andre gange erotiske idé om høvisk kærlighed mellem ridder og svært opnåelig frue eller i andre tilfælde nødstedt jomfru.¹¹³

De højvelbårne kvinder deltog ikke aktivt i ridderspillenes konkurrencer, men må alligevel betragtes som personligt og følelsesmæssigt involverede, idet de mandlige deltagere var fædre, sønner, brødre eller mulige ægtemænd, som foruden egen ære også skulle forsvare slægtens. Det har derfor ikke været uden nervøse, at Christian 4.s moder, dronning Sophie, og hans fremtidige hustru, Anna Cathrine af Brandenburg, så på, mens den nykronede konge beviste sit værd. Der, hvor hoffets kvinder for alvor spillede en aktiv rolle, var under prisuddelingerne, hvor det var i kvindernes ret at uddele *Jomfruernes Danck* efter indbyrdes afgørelse. "Den Fjerde [pris], skal være det Kongelige, Førstelige oc ædele Fruentømmer [sic!] frit faare, at giffue den huem de ville."¹¹⁴

Som en afsluttende krølle på spillet mellem kønnene må det fremhæves, hvordan Christian 4. legede med den naturgivne kønsgrænse under en af ringriderturningens inventioner. På den første dag var Christian 4. udklædt som den fiktive pave Serguis 6., men på andendagen var kostumet et noget andet, for her gjorde kongen sin entré iført dronningeklæder med et følge af unge mænd i hvide jomfrudragter. Udklædningen var så gennemført, at Christian 4. endda red i sidesadel, som en ærbar kvinde, om end han skiftede til almindelig sadel under selve ringriderkonkurrencen.¹¹⁵ Dette optrin, som kan synes bizart, skal ikke tolkes som transvestitiske tendenser hos den unge Christian. Kirken så ilde på sådanne optrædere, men det var et relativt udbredt fænomen i tidligmoderne festivalkultur, at mænd klædte sig ud som kvinder for at portrættere feminine figurer og på karnevalessk vis lege med dagligdagens normer.¹¹⁶ I forbindelse med Christian 4.s invention var der tale om satirisk underholdning, men udklædningen tjente også til at understrege kongens maskuline selvsikkerhed i en situation, hvor han netop var erklæret myndig, og havde foretaget overgangen fra dreng til mand.¹¹⁷ Gennem disse inventioner understregede Christian 4. på ironisk vis, at han var det modsatte af en katolsk pave, og at han som nykronet konge langt fra var dron-

112 Dallin: *Kroning*, 136-137.

113 Se eksempelvis Schultz: *Courtly Love*.

114 Dallin: *Kroning*, 136.

115 Tipsmark: 'Christian 4.s ringridertrofæ', 11.

116 Holm: *Tyrk kan tæmmes*, 54-56; Schnitzer: 'Höfische Maskeraden', 190-94.

117 Tipsmark: 'Christian 4.s ringridertrofæ', 11.

ning.¹¹⁸ Her er det dog værd at bemærke, at der ikke var tale om diametrale modsætninger, men derimod standsmæssige modstykker, idet Christian 4. ikke var udklædt som tiggermunk eller fattig skøge, men derimod som pave og dronning. Selv i forklædning skulle den kongelige status og magt bevares.

MAGT, UNDERKASTELSE, DOMINANS OG MODMAGT

Allerede i forbindelse med kroningsforberedelserne måtte Christian 4.s undersåtter bøje sig for den kommende konge. Bønderne fik dette at føle gennem den særligt udskrevne kroningsskat, adelsstanden blev beordret til at stille i deres fineste puds, og borgerne i København måtte åbne deres hjem for de talrige gæster og se byen indtaget af det kongelige følge.¹¹⁹ I en tid hvor borgerskabet og velhavende købmænd vandt stadig større indflydelse, fremstår kroningens byindtog som en symbolsk erobring af København og som en særligt central magtdemonstration, hvilket også gør sig gældende for inddragelsen af Amagertorv og Gammeltorv som turneringspladser.¹²⁰ I en skildring af Frederik 2.s kroning i 1559 berettes det, hvordan stenbelægningen på Gammeltorv blev fjernet forud for kroningsturneringen, og pladsen blev dækket med sand, hvilket formentlig også var tilfældet med Amagertorv og Gammeltorv i 1596.¹²¹ Anskuer vi denne handling ud fra Henri Lefebvres teori om det sociale rum, så blev de sociale og spatiale praksisser, der var forbundet med disse driftige handelstorv, midlertidigt sat ude af drift, og kongen dikterede skabelsen af et nyt socialt rum med andre repræsentationer og iboende symbolværdier.¹²² Selve anlæggelsen af rendebaner og tilsidesættelsen af daglig handelspraksis kan derfor anskues som en direkte demonstration af Christian 4.s ret til hovedstaden som sin residensstad, og netop af den årsag får anlæggelsen af disse baner også plads i de officielle kroningsbeskrivelser.

Den kongelige magtdemonstration var imidlertid ikke udelukkende rettet mod byens borgere og lavere stænder, men også internt imod kroningens velbyrdige gæster. Under kroningsspillene vandt Christian 4. 95 ud af 110 udfordringer, hvorved han blev ringriderturneringens altoverskyggende sejrherre og dermed beviste sin magt gennem handling.¹²³ Denne næsten totale sejr bunder uden tvivl i Christian 4.s prisværdige evner som ringrider, men det er også muligt, at sejren kan anskues som et udtryk for underkastelse og accepteret dominans, da de andre deltagere formentlig ikke ønskede at sætte sig i ugunst hos den nykronede konge og derfor lod ham vinde.¹²⁴ Pointfordelingen under kroningsspillene viser

118 Wade: *Nuptialis Danicus*, 45-46; Holm: *Tyrk kan tæmmes*, 56.

119 O.C. Nielsen: *Byhistorisk skildring*, 5-9.

120 Watanabe-O'Kelly: *Triumphal Shews*, 28.

121 Reravius: *Frederichs den Andens... Kroning...*, 42.

122 Lefebvre, Brenner and Elden: *State, space, world*; Fabian: 'Spatiale forklaringer'.

123 Dallin: *Kroning*, 181.

124 Tipsmark: 'Christian 4.s ringridertrofæ', 8-10. Et lignende forhold er påvist ved Henrik 8.s hof. Lewitt: *Tournament and martial activity*.

dog, at Christian 4. var oppe imod værdig modstand og lejlighedsvis fik kamp til stregen.

På trods af at Christian 4. fremstår som hovedpersonen i de kongelige ridderspil, så var han ikke den eneste, der anvendte lejligheden til at demonstrere magtpotentiale. Det gjorde den danske adel også. Adelstanden havde siden middelalderen nydt visse privilegier til gengæld for krigstjeneste, efter 1525 kaldt rostjeneste, hvor den danske adel i princippet skulle stille personligt med et antal ryttere udregnet efter individuel godsværdi.¹²⁵ På baggrund af denne tjeneste, og på trods af adelsrytteriets mindre centrale rolle på slagmarken, var dette forhold en betydelig del af mentaliteten hos den danske adel, der anså sig selv som rigets værnestand.¹²⁶ Denne ridderideologi og forpligtelse er særligt tydelig i den ofte citerede udtalelse af Herluf Trolle om, hvorfor adelen bærer gyldne kæder og er andet og mere end andre.¹²⁷ Gennem kroningsturneringens ridderspil demonstrerede de adelige deltagere standens evne og vilje til at leve op til denne forpligtelse ved at dyste med harnisk og hest. Derved kunne adelsprivilegierne retfærdiggøres over for de lavere stænder og den nykronede konge, men adelens deltagelse i ridderspillene fungerede også som en indirekte påmindelse om standens forsatte voldspotentiale til brug overfor undergivne bønder eller oprør mod en tyrannisk monark.¹²⁸

Trods det overordnede fokus på magt og modmagt må det understreges, at sejr ikke var den eneste vej til at hævde sig, da deltagelsen var statusgivende i sig selv. De enkelte ridt, hvor deltagerne konkurrerede mand mod mand med kongen, kan betragtes som en form for audiens, hvor de fik kongens udelte opmærksomhed, hvilket må betragtes som en helt afgørende funktion blandt ridderspillenes sociale dynamikker.

SAMMENFATNING AF SOCIALE FUNKTIONER

Den overordnede konklusion på denne undersøgelse af ridderspillene ved Christian 4.s kroning i 1596 er, at ridderspillene udgjorde et tæt forgrenet net af sociale funktioner, som rakte langt ud over inventionernes formidling af ideologiske og politiske budskaber, og at de var andet og mere end kongelig pragtudfoldelse og elitær underholdning.

Ridderspil var et centralt element i kroningsfestlighederne i 1596 og i periodens festivalkultur generelt, og de havde et væld af sociale funktioner, hvorved de fungerede som katalysatorer for interaktion ved hoffet. Blandt disse sociale funktioner var traditionsbundet legitimering den primære årsag til, at ridderspil, som

125 Se eksempelvis Poulsen: 'Med harnisk og hest'; K.J.V. Jespersen: *Rostjenestetaksation*.

126 Tipsmark: 'Kriger og embedsmand'; K.J.V. Jespersen: 'Rostjeneste, ridderhær og militærrevolution'.

127 Hemmingsen: *Herluf Trolle Ridders Begraffuelse*, 59.

128 Om adelens ret til modværge se eksempelvis Damgaard og Olden-Jørgensen: *Alithia*, 105-07.

i slutningen af 1500-tallet kan synes utidssvarende, fortsat var en fast del af festival-kulturen. Her havde de også til formål at underholde festens deltagere og vise velstand på samme måde som dans, jagt, fyrværkeri og festmåltider. Der, hvor ridderspillene adskilte sig fra de andre former for underholdning, var gennem det indbyggede konkurrenceelement, der dels gjorde bedømmelsen mere klar, men også gjorde udfaldet mere uforudsigeligt. Netop på baggrund af denne uforudsigelighed, som kun lod sig påvirke af træning og individuelle færdigheder, var der stor ære at vinde. Færdighederne som blev anvendt i ridderspil, var for en vis del de samme, som blev anvendt på slagmarken, hvilket taler for ridderspillenes funktion som krigstræning, men netop konkurrenceelementet og det udstukne regelsæt placerer dem i spændingsfeltet mellem sport og krigstræning. En anden central funktion var at facilitere kønslig performativet gennem ridderspillenes maskulint prægede opvisninger og dermed underbygge den gængse heteronormativitet i spillet mellem kønnene. Sidst men bestemt ikke mindst fungerede ridderspillene og turneringspladsen som en særlig arena til demonstration og forhandling af magt. Både udadtil over for byens borgere og landets befolkning, men også internt ved hoffet og mellem samfundets elite.

UPUBLICERET MATERIALE

Håndskrift: *Stambog for Heinrich Reuss von Plauen der Andere, 1596; med Christian IV's Navn og Symbolum, samt mange Navne affyrstelige og adelige Personer, som vare tilstæde ved Kongens Kroning dette Aar*, eksemplar ved Det Kongelige Bibliotek.

PUBLICERET MATERIALE

- Adamson, John: 'The Making of the Ancien-Régime Court 1500-1700'. I John Adamson (red.): *The Princely Courts of Europe: Ritual, Politics and Culture Under the Ancien Régime 1500-1750*. London: Seven Dials, 2000, 7-41.
- Andrup, Otto: 'Hoffet og dets fester'. I Julius Clausen og Torben Krogh (red.): *Danmark i Fest og Glæde I-VI*, København: Chr. Erichsens Forlag, 1935, 273-359.
- Anglo, Sydney: *The Great Tournament Roll of Westminster. A ColloTYPE Reproduction of the Manuscript*, Oxford: Clarendon Press, 1968.
- Anonym: *Verzeichnus der Reise, welche die Kön. May. zu Dennemarcken Norwegen Anno 1595. zu etlichen jhren Anverwandten Chur und Fürsten in Teutschlandt angestellet*, 1595.
- Anonymous: *The king of Denmarks vvelcome...*, London: Edward Allde, 1606.
- Askgaard, Finn: *Christian IV: Rigets væbnede arm*, Haderslev: Tøjhusmuseet, 1988.
- Barber, Richard W. og Juliet R.V. Barker: *Tournaments: jousts, chivalry, and pageants in the Middle Ages*, Woodbridge, Suffolk: Boydell Press, 2000.
- Bencard, Mogens: *Rosenborg Studier*, København: De Danske Kongers Kronologiske Samling, 2000.
- Bisgaard, Lars, Claus Bjørn, Michael Bregnsbo, Merete Harding, Kurt Villads Jensen og Knud J.V. Jespersen: *Danmarks konger og dronninger*, Slovenia: Gyldendal, 2008.
- Blom, Otto: *Kristian den Fjerdes Artilleri – Hans Tøihuse og Vaabenforraad*, København: C.C. Lose's Bog- og Musikhandel, 1877.
- Bourdieu, Pierre: 'The Forms of Capital'. I J. Richardson (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, London: Greenwood Press, 1986, 46-58.
- Bugenhagen, Johannes: *Aktstykker vedkommende Kong Christian den Tredies og Dronning Dorotheas Kroning i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn den 12te August 1537 (Samlede af Frederik Münter)*, København: G.C. Werlauff, 1831.
- Burke, Peter og Jan Stets: *Identity Theory*, Oxford: Oxford University Press, 2009.

- Butler, Judith: *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*, New York: Routledge 1990.
- Castiglione, Baldassare: *The Book of the Courtier ... Translated from the Italian and annotated by Leonard Eckstein Opdycke.*, New York: Scribner's, 1903 (1528).
- Crouch, David: *Tournament*, London: Hambledon and London, 2005.
- Damgaard, Johann og Sebastian Olden-Jørgensen: *Alithia: Et dansk fyrstespejl til Christian IV: Manuskript i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftsamling, Thott 874 4, fra 1597*, København: Museum Tusulanum, 2003.
- Dallin, Andreas Benedict: *Klarlige oc Visse Beskriffuelse om ... Christians den Fierdis ... kongelige Kroning ... holden udi Kiøbenhaffn, den 29. Augusti, Anno 1596*, København: Henrich Waldkirch, 1598.
- Det Danske Sprog- og Litteraturselskab: *Ordbog over det danske Sprog (ODS)*, København: Forlaget Gyldendal, 1918-2005.
- Drejholt, Nils og Jan Rahm (red.): *Riddarlek och tornerspel - Tournaments and the Dream of Chivalry*, Borås: Livrustkammaren, 1992.
- Duindam, Jeroen: 'Royal Courts'. I Scott Hamish (red.): *The Oxford Handbook of Early Modern European History*, Oxford: Oxford University Press, 2015, bind 2, 440-477.
- Elias, Norbert: *The Civilizing Process*, Hoboken: John Wiley and Sons Ltd, 2000.
- Elias, Norbert, Eric Dunning og Lars Hansson: *Från riddarspel till fotbollscup – Sport I sociologisk belysning*, Stockholm: Atlantis, 1986.
- Ellehøj, Svend (red.): *Christian IVs verden*, København: Nyt Nordisk Forlag, 1988.
- Erich, August: *Aussfürliche vnd warhaffte Beschreibung des... Fürsten vnd Herrn... Christians des Vierden... Anno 1596 glücklich geschehenen Krönung...*, København: Mads Vingaard, 1597.
- Fabian, Louise: 'Spatiale forklaringer – Da den geografiske tænkning kom på den humanvidenskabelige dagsorden', *Slagmark - Tidsskrift for idéhistorie*, 57, 2010, 19-34, DOI: 10.7146/sl.v0i57.104660.
- Francus, Jacobus: *Historicae relationis continuatio*, Urzel, 1593
- Hansen, Jørn, Niels Kayser Nielsen og Jim Toft (red.): *Turneringer, lege og fester: - idræt er mere end gymnastik og sport*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1991.
- Heiberg, Steffen: *Christian 4 : En europæisk statsmand*, København: Gyldendals Bogklub 1988, 2. udgave – København: Gyldendal, 2006, 3. udgave – København: Lindhardt og Ringhof, 2017.
- Heiberg, Steffen (red.): *Christian IV and Europe*, Copenhagen: Foundation for Christian IV year 1988, 1988.
- Heiberg, Steffen (red.): *Christian 4. og Frederiksborg*, København: Aschehoug, 2006.
- Helk, Vello: *Dansk-norske studierejser, 1536-1660 – Fra Reformationen til Enevælden*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1987.
- Hemmingsen, Niels (Hemmingio, Nicolao): *En Predicken som bleff Predicket aff Niels Hemmingsøn Udi ... Herluf Trolle Ridders Begraffuelse...: Prædiken ved Herluf Trolles Begravelse*, København: Lorenz Benedicht, 1572.
- Heun, Christian: *Relatio Oder Warhafftiger vn[d] eigentlicher Bericht, von den... Krönung des Durchleuchtigsten Fürsten vnnd Herrn, Herrn Christiani des Vierden...*, Hamburg: Lucius Jacobus, 1596.
- Hindsholm, Laurids Jacobsen: *Førstelig Leffnetzs oc Døds Speyl... Konning Christians den IV. Danmarckis... høvsørgelig Ligbegengelse...*, København: Jørgen Lamprecht, 1649.
- Holm, Bent: *Tyrk kan tæmmes: Osmannere på den danske scene 1596-1896*, Viborg: Forlaget Multivers, 2010.
- Ilse, Harald: *Det kongelige bibliotek i støbeskeen: Studier og samlinger til bestandens historie indtil ca. 1780*, Viborg: Museum Tusulanums Forlag, 1999.
- Jespersen, Knud J.V.: 'Rostjeneste, ridderhær og militærrevolution 1525-1625 – To militærhistoriske studier', *Krigshistorisk Tidsskrift*, 2, 1974, 3-38.
- Jespersen, Knud J.V.: *Rostjenestetaksation og adelsgods: Studier i den danske adelige rostjeneste og adelens godsfordeling 1540-1650*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1977.
- Jespersen, Knud J.V.: 'Christian IV Redivivus: Et omrids af Christian IV-litteraturen i 1988', *Historie*, 18, 1989, 57-77.

- Jespersen, Leon: 'At være, at ville og at have: træk af luksuslovgivningen i Danmark i 15-1600-tallet', *Temp – Tidsskrift for historie*, 1, 2010, 31-58.
- Jespersen, Mikkel Leth: *Fyrste og folk: Hertug Hans den Ældres fyrstestat i 1500-tallets Slesvig-Holsten*, Flensborg: Studiefælleforlaget ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 2010.
- Johannesson, Kurt: 'Om furstars og aristokraters dygder: Refleksioner kring Johannes Schfferus Memorabilia'. I Margareta Ramsay och Sten Åke Nilsson (red.): *1600-talets ansikte*, Lund: Gyllenstiernska Krapperupstiftelsen, 1997, 309-321.
- Jørgensen, Jesper Düring: 'Introduktion til Georg Engelhard Löhneysens ridebøger i Det kongelige Bibliotek', *Fund og forskning i Det kongelige Biblioteks samlinger*, 34, 1995, 35-60.
- Kirchmeier-Andersen, Jens Carl: 'Christian IV som taktiker: Første del', *Vaabenhistoriske aarbøger*, 33, 1987, 63-157.
- Krogh, Torben: *Musik og Teater*, København: Universitetsforlaget i København, 1971.
- Larsen, Christian: *Eske Brock medt egen handt – Eske Brocks dagbøger 1604-1622*, Auning: Landbohistorisk Selskab, 2005.
- Laursen, L.: *Kancelliets brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold 1593-1596*, København: C.A.Reitzel, 1910.
- Lefebvre, Henri, Neil Brenner og Stuart Elden: *State, space, world: Selected essays*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009.
- Lewitt, Emma: *The construction of high status masculinity through the tournament and martial activity in the later Middle Ages*, unpublished PhD thesis, University of Huddersfield, 2016.
- Liisberg, Bering og Axel Liljefalk: *Christian IV: Danmarks og Norges Konge*, København: Ernst Bojesens Kunstforlag, 1890-91.
- Lætus, Erasmus, Karen Skovgaard-Petersen og Peter Zeeberg: *Erasmus Lætus' skrift om Christian IVs fødsel og dåb (1577)*, København: C.A. Reitzel, 1992.
- Löhneysen, Georg Engelhard von: *Von Zeumen*, Grüningen, 1588.
- Löhneysen, Georg Engelhard von: *Della Cavalleria*, Remlingen: 1609.
- Madsen, Emil: 'Om Rytteriet i de danske Hære i det 16de Aarhundrede', *Historisk Tidsskrift*, 7. række, bind 1, 1897, 414-460.
- Martin, Graham: 'The death of Henry II of France: A sporting death and post-mortem', *ANZ Journal of Surgery*, 71, 2001, 318-320, DOI: 10.1007/s00701-014-2280-9.
- Moths, Matthias: *Moths Ordbog*, Håndskrift fra ca. 1700. www.mothsordbog.dk (27.03.2020).
- Mulryne, J.R., Helen Watanabe-O'Kelly og Maragret Shewring (red.): *Europa triumphans: Court and civic festivals in early modern Europe*, England: Ashgate, 2004.
- Nelson, Hilda: 'Antoine de Pluvinel, Classical Horseman and Humanist', *The French Review*, 58, 4, 1985, 514-523.
- Netterstrøm, Jeppe Büchert: 'Den danske stat og voldsmonopolet 1400-1660', *Den Jyske Historiker*, 116, 2007, 88-119.
- Nielsen, Kaj S.: 'Danska karusellspel'. I Drejholt, Nils og Jan Rahm (red.): *Riddarlek och tornerspel - Tournaments and the Dream of Chivalry*, Borås: Livrustkammaren, 1992, 164-176.
- Nielsen, Lisbet Lund: 'Kongelig hesteavl i Danmark før og efter enevælden', *Fortid og nutid*, 1, 1996, 49-74.
- Nielsen, O.: *Kjøbenhavns Diplomatarium: Samling af dokumenter, breve og andre kilder til oplysning om Kjøbenhavns ældre forhold før 1728*, København: Gad, 1872-1887.
- Nielsen, O.C.: *Byhistorisk Skildring af Forberedelserne og Festlighederne i Anledning af Kong Christian den Fjerdes Kroning, Søndagen den 29. August 1596*, København: Arnold Busck, 1935.
- Nossen, Giovanni Maria: *Inventio. Mons virtutis... Herrn Christiani, Marggraffen zu Brandenburg... auff der Krönung König Christiani des Vierten...*, København: Johann Stöckelmann, 1596.
- Ogier, Charles: *Caroli Ogerii Ephemerides, siue iter Danicum, Suecicum, Polonicum...*, Paris: Petrus le Petit, 1656.
- Olden-Jørgensen, Sebastian: 'Historien om et ritual: de danske kongekroninger fra Christian III (1537) til Christian IV (1596)', *Transfiguration*, 3 (1), 2001, 83-99.
- Olden-Jørgensen, Sebastian: 'Court Culture during the Reign of Christian IV'. I Badeloch Noldus og Juliette Roding (red.): *Pieter Isaacs (1568-1625): Court Painter, Art Dealer and Spy*, Turnhout: Brepols, 2007, 15-29.

- Pedersen, Mikkel Venborg: *Hertuger: At synes og at være i Augustenborg 1700-1850*, København: Museum Tusculanum, 2005.
- Pedersen, Mikkel Venborg: *Den perfekte gentleman: Mænd, stil og idealer i verden af i går*, København: Gads Forlag, 2018.
- Pluvinel, Antoine de: *L'instruction du Roy en l'exercice de monter à cheval*, Amsterdam: Jean Schipper 1666, (1625).
- Poulsen, Bjørn: 'Med harnisk og hest: Om adel, krig og vold i dansk senmiddelalder'. I P. Ingesman og J.V. Jensen (red.): *Riget, magten og æren. Den danske adel 1350-1660*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2001, 44-77.
- Reravius, Rasmus Hansen: *Stormectigste, Høybaarne Førstis oc Herris Frederichs den Andens... Kronings oc Brøllups Historie...*, Kiøbenhavn: Laurenz Benedicht, 1574.
- Roberts, Michael: 'The Military Revolution 1560-1660'. I Clifford Rogers (red.): *The Military Revolution Debate*, London: Routledge, 1995, 13-36.
- Rørdam, Holger: 'To Dagbøger fra Kalmarkrigens Tid, 1611-1612'. I Holger Rørdam (red.): *Historiske Samlinger og Studier vedrørende danske Forhold og Personligheder især i det 17. Aarhundrede*, København: G.E.C. Gad, 1891, første binds andet hæfte, 289-319.
- Schnitzer, Claudia: *Höfische Maskeraden: Funktion und Ausstattung Von Verkleidungsdivertissements an Deutschen Höfen der Frühen Neuzeit*, Berlin/Boston: De Gruyter Inc., 1999.
- Secher, V.A.: *Corpus constitutionum Danicæ: Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558-1660*, København: Selskabet for udgivelse af Kilder til dansk Historie, 1887-1918.
- Schultz, James A.: *Courtly Love, the Love of Courtliness, and the History of Sexuality*, Chicago: University of Chicago Press, 2006.
- Scocozza, Benito: *Christian 4*, København: Politiken, 1988, 4. udgave – København: Bogklubben, 2006.
- Tipsmark, Kasper: 'Kriger og embedsmand - adelig identitet i 1500- og 1600-tallet', *Herregårdshistorie*, 10, 2015, 37-45.
- Tipsmark, Kasper Steinfeldt: 'Christian 4.s forgyldte ringridertrofæ: minde, magt og maskulinitet ved kroningsturneringen i 1596', *Siden Saxo* 35 (2), 2018, 5-13.
- Tipsmark, Kasper Steinfeldt: 'Herremand til hest – Equin adelskultur i dagbøgerne efter rigsråd Eske Brock', *Tidsskriftet Kulturstudier* 9 (2), 2018, 65-92, DOI: 10.7146/ks.v9i2.111707.
- Troels-Lund, Troels: *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede*, København: Gyldendals Forlag, 1929-1931.
- Veblen, Thorstein: *The theory of the leisure class*, New York: Augustus M. Kelly, 1975.
- Verwohlt, Ernst: 'Turneringer og ridderspil i Norden', *Heraldisk tidsskrift* 39 (4), 1979, 429-446.
- Wade, Mara R.: *Triumphus nuptialis danicus: German court culture and Denmark: The "great wedding" of 1634*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1996.
- Wade, Mara R.: 'Publication, pageantry, patronage': Georg Engelhard von Loehneyss' Della Cavalleria (1609; 1624) and His Hamburg Tournament Pageant for King Christian IV of Denmark (1603)', *Daphnis* 1/2 (32), 2003, 165-229.
- Wade, Mara R.: 'The Coronation of King Christian IV of Denmark, 1596'. I J.R. Mulryne, Helen Watanabe-O'Kelly og Margaret Shewring (red.): *Europa Triumphans: Court and Civic Festivals in Early Modern Europe, Volume II*, Cornwall: Ashgate, 2004, 245-248.
- Wallhausen, Johann Jacob von: *Kriegskunst zu Pferdt*, Franckfurt am Mayn: Paull Jacobi und Theodori de Bry, 1616.
- Watanabe-O'Kelly, Helen: 'Tournaments and their Relevance for Warfare in the Early Modern Period', *European History Quarterly* 20 (4), 1990, 451-463.
- Watanabe-O'Kelly, Helen: *Triumphal Shews: Torunaments at German-speaking Courts in their European Context 1560-1730*, Berlin: Gebr. Mann Verlag, 1992.
- Watanabe-O'Kelly, Helen: 'The Early Modern Festival Book: Function and Form'. I J.R. Mulryne, Helen Watanabe-O'Kelly og Maragret Shewring (red.): *Europa triumphans: Court and civic festivals in early modern Europe*, Cornwall: Ashgate 2004, 3-18.
- Weber, Max: *Wirtschaft und Gesellschaft – Grundriß der verstehenden Soziologie*, Tübingen: Mohr, 1922.

KASPER STEENFELDT TIPSMARK
PH.D.-STIPENDIAT
INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND
AARHUS UNIVERSITET
TIPSMARK@CAS.AU.DK

ABSTRACT (UK)

Royal Tournaments: Social functions at the coronation of Christian IV in 1596

Kasper Steinfeldt Tipsmark

The coronation of Christian IV in 1596 was celebrated with the largest festival the Nordic countries had ever seen. A central part of the coronation festivities was a number of lavishly staged equestrian games, which entailed tilting at the ring, jousting and a full-blown tournament. However, at this point in history the medieval knight had lost his decisive role on the battlefield, which questions the perception of these games as training for warfare. This circumstance also invites us to look closer at the hidden and more social dynamics of these games.

Through an analysis of the different types of equestrian games at the coronation of Christian IV, this article investigates the specific functions of these games, and how they were used as catalyzers for social and political interaction during the coronation festivities in 1596. In relation to these functions, it is argued, that these equestrian games had a wider purpose than to entertain and display royal splendor and that they should be perceived in a broader perspective as a central platform for the display and reproduction of power, politics, honour, gender and social relations at court.